

جستاری پیرامون جنگ نرم در آیات و روایات

نوشته

حامد صادقی*

چکیده

جنگ نرم را استفاده طراحی شده از تبلیغات و ابزارهای مربوط به آن برای نفوذ در مختصات فکری دشمن با توسل به شیوه‌هایی که موجب پیشرفت مقاصد می‌شود، تعریف کرده‌اند. پیشینه جنگ نرم همزمان با خلقت بشر و جریان ابلیس و آدم است. در بخش اول مقاله حاضر به دلایل و زمینه‌های جنگ نرم، تاکتیک‌های جنگ نرم و ابزارهای آن پرداخته شده است. هدف غایی جنگ نرم تصرف قلوب و اذهان جامعه هدف و در نهایت استعمار فرا نو است. در بخش دوم مقاله، بحث اسلام و جنگ نرم به‌طور ویژه و تفصیلی مد نظر قرار گرفته است. هر چند در ادبیات اسلامی لفظ و اصطلاحی معادل جنگ نرم وجود ندارد اما از تعالیم و دستورات اسلامی می‌توان توجه دین اسلام را به این مقوله دریافت؛ تعالیم اسلام درباره جنگ نرم را می‌توان در دو حیطه دفاع نرم و جهاد نرم مورد دقت قرار داد. در بحث دفاع در مقابل تجاوز نرم دشمن، اصول مستنبط اسلامی بیان شده است. در مبحث جهاد نرم نیز اسلام به عنوان پیشگام مبارزه نرم با استکبار و طاغوت، روش‌ها و تاکتیک‌هایی (غیر از تاکتیک‌های استکبار) را مدنظر دارد. عمده برنامه‌های اسلام در جهاد نرم معطوف به سطح میانی جامعه است و دیپلماسی عمومی و سخن با افکار عمومی، مد نظر شریعت اسلامی است. هدف اسلامی در مواجهه نرم (جهاد نرم) دعوت و هدایت تمامی مردم است.

کلید واژه: جنگ نرم، جهاد نرم، دفاع نرم.

مقدمه

یکی از اصطلاحاتی که اخیراً در ادبیات سیاسی، فرهنگی، اجتماعی ما مطرح شده است و در سال‌های اخیر بارها توسط روشن‌بینان و آگاهان سیاسی، خصوصاً رهبر معظم انقلاب اسلامی مورد توجه قرار گرفته است، واژه «جنگ نرم» است. قبل از ورود به مبحث اصلی می‌بایست

* مدرس حوزه و پژوهشگر علوم اسلامی

مبادی تصویریه جنگ نرم شامل تعریف، پیشینه تاریخی، دلائل، ابزار و روش‌های آن می‌پردازیم. اصطلاح جنگ نرم که در مقابل جنگ سخت به کار می‌رود با مناقشات فراوانی در تعریف همراه است و تعریف جامع مورد پذیرش همگان درباره آن وجود ندارد. برداشت افراد و گروه‌های مختلف از این اصطلاح متفاوت است. جان کالینز، نظریه‌پرداز دانشگاه ملی جنگ آمریکا، جنگ نرم را استفاده طراحی شده از تبلیغات و ابزارهای مربوط به آن برای نفوذ در مختصات فکری دشمن با توسل به شیوه‌هایی که موجب پیشرفت مقاصد امنیت ملی مجری می‌شود، می‌داند. همچنین ارتش ایالات متحده در آیین رزمی خود، آن را این‌گونه تعریف کرده است: جنگ نرم، استفاده دقیق و طراحی شده از تبلیغات و دیگر اعمالی است که منظور اصلی آن تأثیر گذاری بر عقاید، احساسات، تمایلات و رفتار دشمن، گروه بی‌طرف و یا گروه‌های دوست است به نحوی که برای برآوردن مقاصد و اهداف ملی پشتیبان باشد. معروف‌ترین تعریف در این باره را به جوزف نای، پژوهشگر برجسته آمریکایی در حوزه قدرت نرم نسبت می‌دهند. وی در سال ۱۹۹۰ میلادی در مجله سیاست خارجی شماره ۸۰، قدرت نرم را «توانایی شکل‌دهی ترجیحات دیگران» تعریف کرد. تعریفی که قبل از وی پروفیسور حمید مولانا در سال ۱۹۸۶ در کتاب *اطلاعات و ارتباطات جهانی؛ مرزهای نو در روابط بین‌الملل* به آن اشاره کرده بود. با این وجود مهم‌ترین کتاب در حوزه جنگ نرم را جوزف نای در سال ۲۰۰۴ تحت عنوان *قدرت نرم؛ ابزاری برای موفقیت در سیاست جهانی* منتشر کرد. مقام معظم رهبری در بیان ماهیت جنگ نرم چنین فرموده‌اند: «جنگ نرم یعنی جنگ به وسیله ابزار فرهنگی، به وسیله نفوذ، به وسیله دروغ، به وسیله شایعه‌پراکنی، با ابزارهای پیشرفته‌ای که امروز وجود دارد، ابزارهای ارتباطی که ده سال قبل، پانزده سال قبل و سی سال قبل نبود» (دیدار با بسیجیان ۱۳۸۸/۹/۴). با توجه به تعاریف فوق جنگ نرم را می‌توان هرگونه اقدام نرم، آهسته، روانی و تبلیغات رسانه‌ای که جامعه هدف را نشانه گرفته و بدون درگیری و استفاده از زور و اجبار به انفعال و شکست وا می‌دارد، تعریف کرد. جنگ فرهنگی، جنگ عقیدتی، جنگ روانی، جنگ سفید، جنگ رسانه‌ای، عملیات روانی، براندازی نرم، انقلاب نرم، انقلاب مخملی و رنگی از اشکال جنگ نرم است.

هر چند اصطلاح «جنگ نرم» اصطلاحی نوظهور در ادبیات جهان است اما جنگ نرم و مفاهیم همسان آن قدمتی به اندازه حیات بشری دارد. می‌توان ابلیس را به عنوان اولین بازیگر جنگ نرم معرفی کرد که بدون استفاده از هر گونه سلاح و زور و اجباری آدم (ع) و همسرش حوا را اغوا کرد و با فریب آنها را از بهشت برین بیرون راند.

البته قدیمی‌ترین روایت پیرامون جنگ نرم با استراتژی بشری را به نبرد کیدئون با ماد نسبت می‌دهند که در این جنگ، سپاهیان کیدئون با افزایش چندین برابری مشعل‌های لشکریان، باعث فریب و ترس مادها شدند و در نتیجه بدون هیچ درگیری به پیروزی دست یافتند.

با این وجود، جنگ نرم با مختصات تئوریک و اصطلاح امروزی خود بعد از شروع جنگ سرد و در اوج آن یعنی در دهه ۱۹۷۰ با مشارکت استادان برجسته علوم سیاسی و علوم

ارتباطات از جمله جوزف نای، هارولد لاسول، جان کالینز، اعضای برجسته آژانس اطلاعات مرکزی آمریکا (سیا) و فرماندهان ارشد پنتاگون با تأسیس مرکزی تحت عنوان (کمیته خطر جاری) طراحی، تدوین و عملیاتی شد که مهم‌ترین هدف آن بمباران تبلیغاتی علیه بلوک شرق و به ویژه شوروی بود. ظاهراً بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی این کمیته به «کمیته صلح جاری» تغییر نام داد و همچنان فعال است و کانون تهاجمات روانی آن، جهان اسلام و به ویژه جمهوری اسلامی ایران و هواداران منطقه‌ای آن از جمله حزب‌الله، حماس و دیگر کشورهای همسوی راهبردی را در بر گرفته است.

از جمله دلایل استفاده قدرت‌های استعمارگر از جنگ نرم عبارت است از: ارزان بودن، بدون تلفات انسانی بودن، اثرگذاری بالا و تداوم، نبود فشار افکار عمومی، نداشتن مشکلات حقوقی و قضایی، چپاول و غارت بدون حضور فیزیکی، مبارزه با عقاید و فرهنگ ملت‌ها، استفاده از نیروهای خودی، آشکارنبودن مواضع، ابزارآلات و نحوه عملکرد دشمن و عدم مرزبندی مشخص است.

تاکتیک‌های جنگ نرم

برای روشن شدن و دقیق‌تر نشان دادن گفتمان اسلامی در حوزه جنگ نرم لازم است برخی از تاکتیک‌های جنگ نرم را در گفتمان رقیب بیان کرد. برخی از این تاکتیک‌ها عبارتند از:

۱. **برچسب زدن:** بر اساس این تاکتیک، رسانه‌ها واژه‌های مختلف را به صفات مثبت و منفی تبدیل کرده و آن‌ها را به آحاد یا نهادهای مختلف نسبت می‌دهند. گاهی هدف از این عملکرد آن است که ایده، فکر یا گروهی محکوم شوند، برای آنکه استدلالی در محکومیت آن‌ها آورده شود (کلاتری، ۱۳۸۸). به عنوان مثال رسانه‌های کشورهای غربی با منفی‌سازی (مفهوم بنیادگرایی Fundamentalism) و اطلاق آن به کشورهای اسلامی، سعی دارند چهره‌ای منفی از این کشورها در اذهان عمومی مخاطبین خود ایجاد کنند. برچسب‌زنی یا اسم‌گذاری (برچسب به یک فکر و یا عقیده زدن) برای تحریک به رد فکری و اندیشه‌ای بدون بررسی شواهد مورد استفاده قرار گیرد (ورنر و تانکارد، ۱۳۸۴: ۱۵۲). به عنوان مثال غربی‌ها به مقاومت مشروع مردم مظلوم فلسطین و لبنان، برچسب «تروریسم» می‌زنند و حمایت ایران از این مبارزین را حمایت از تروریسم می‌نامند و با تبلیغات رسانه‌ای افکار عمومی را دستکاری می‌کنند.

۲. **تلطیف و تنویر:** از تلطیف و تنویر (مرتبط ساختن چیزی با کلمه‌ای پرفضیلت) استفاده می‌شود تا چیزی را بدون بررسی شواهد بپذیریم و تصدیق کنیم (دهقان، ۱۳۸۴: ۱۵۸). رسانه‌های ارتباط جمعی از سویی مفهوم (حقوق بشر و آزادی) را پرفضیلت جلوه داده و از

سوی دیگر غرب را مهدآزادی و مدافع حقوق بشر قلمداد می‌کنند؛ در حالی که بیشترین نقض حقوق بشر و آزادی در این کشورها صورت می‌گیرد.

۳. **انتقال:** انتقال یعنی اینکه اقتدار، حرمت و منزلت امری مورد احترام، به چیزی دیگر برای پذیرفتنی‌تر کردن آن منتقل شود. استفاده از نمادهای مذهبی و یا ملی و انتساب به اشخاص و جریان‌هایی که مورد احترام توده‌های عمومی مردم هستند «تاکتیک انتقال» نامیده می‌شود. در این تاکتیک از ابزارهای گوناگون از جمله طنز، کایکاتور، داستان کوتاه، شعر و موسیقی و... استفاده می‌شود.

۴. **تصدیق:** تصدیق یعنی اینکه شخصی که مورد احترام یا منفور است بگوید فکر، برنامه یا محصول یا شخص معینی خوب یا بد است. تصدیق، فنی رایج در تبلیغ، مبارزات سیاسی و انتخاباتی است (دهقان، ۱۳۸۴: ۱۶۵). حمایت اشخاص معروف (سیاستمداران، هنرمندان، ورزشکاران، دانشمندان و...) و گروه‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی از فردی یا جریانی تصدیق نامیده می‌شود.

۵. **شایعه:** شایعه در فضایی تولید می‌شود که امکان دسترسی به اخبار و اطلاعات موثق امکان‌پذیر نباشد. به عبارتی شایعه در جایی ایجاد می‌شود که خبر نباشد و یا خبر از منابع موثق منتشر نشود. شایعه انتقال شفاهی پیامی است که برای برانگیختن باور مخاطبان و همچنین تأثیر در روحیه آنان ایجاد می‌شود. مطالب کلی شایعه باید حول محورهای اساسی و مهمی باشد که مخاطب نسبت به آن حساسیت بالایی دارد. هر شایعه در برگرفته بخش قابل توجهی از واقعیت می‌تواند باشد (تاکتیک تسطیح در شایعه‌سازی) ولی ضریب نفوذ آن بستگی به درجه ابهام و اهمیت آن دارد. در واقع هرچقدر شایعه پیرامون مسائل «مبهم» و «مهم» باشد همان مقدار ضریب نفوذ آن افزایش می‌یابد. با توجه به موضوع و جامعه هدف، شایعات گوناگونی تولید می‌شوند که عبارتند از شایعات تفرقه‌افکن، هراس‌آور، امیدبخش، آتشین، خزنده، دلفینی یا غواصی که به تناسب زمان تولید و بعد از تأثیرگذاری برای مدتی خاموش و دوباره با ایجاد زمینه‌های ذهنی لازم در جامعه، ایجاد می‌شود. در شایعه‌سازی از تاکتیک‌های گوناگون از جمله تسطیح، همانندسازی، برجسته‌سازی (بزرگنمایی) و... نیز استفاده می‌شود.

۶. **کلی‌گویی:** محتوای واقعی بسیاری از مفاهیمی که از سوی رسانه‌های غربی مصادره و در جامعه منتشر می‌شود، مورد کنکاش قرار نمی‌گیرد. تولیدات رسانه‌های غربی در دو حوزه سیاست داخلی و خارجی، مملو از مفاهیمی مانند جهانی شدن، دموکراسی، آزادی، حقوق بشر و... است. اینها مفاهیمی هستند که بدون تعریف و توجیه مشخص، در جهت اقناع مخاطبان در زمینه‌ای مشخص بکار گرفته می‌شوند (محمدی، ۱۳۸۴: ۴۵). در واقع کلی‌گویی عبارت است از ایجاد ارتباط نظر و عملی خاص با مفهومی ویژه تا مخاطب بدون

بررسی دلایل، شواهد و قرائن، آن نظر و عمل را بپذیرد. تاکتیک کلی‌گویی، تاکتیکی است که سعی می‌شود ذهن مخاطب متوجه حواشی و شاخ و برگ نشده و در رابطه با هسته مرکزی پیام حساسیت نداشته و آن را بدون بررسی و کنکاش بپذیرد که به همین دلیل برخی این تاکتیک را بی‌حس‌سازی مغزی نیز می‌نامند. در بیانیه‌هایی که توسط دستگاه دیپلماسی کشورهای غربی منتشر می‌شود از این تاکتیک استفاده می‌کنند که ضمن کلی‌گویی به مقاصد و اهداف خود نایل شوند.

۷. **دروغ بزرگ:** این تاکتیک قدیمی که هنوز هم مورد استفاده فراوان است، عمدتاً برای مرعوب کردن و فریب ذهن حریف مورد استفاده قرار می‌گیرد. بدین معنی که پیامی را که به هیچ وجه واقعیت ندارد، بیان می‌کنند و مدام بر طبل تکرار می‌کوبند تا ذهن مخاطب آن را جذب کند. معروف‌ترین استفاده این تاکتیک در زمان آدولف هیتلر و توسط رئیس دستگاه تبلیغاتی نازی‌ها، گوبلز بوده است. گوبلز می‌گوید: دروغ هرچه بزرگ‌تر باشد، باور آن برای مردم راحت‌تر است (سلطانی و هاشمی، ۱۳۸۲: ۷۸). در زمان تبلیغات انتخابات ریاست‌جمهوری اخیر شایع شد که مبلغی حدود ۱۸ میلیارد دلار از کشور خارج و به شکلی به یکی از کشورهای همسایه وارد شده است. این دروغ به قدری بزرگ بود که برخی آن را باور کردند(!) در حالی که میزان درآمد سالیانه کشور از ۹۰ میلیارد دلار کمتر است و این حجم مالی یعنی چیزی حدود ۲۰ درصد درآمد کشور. این دروغ بزرگ که توسط رسانه‌ای ضد انقلاب ماساژ می‌شد، عده‌ای را به تردید و در مواردی به پذیرش آن واداشته بود.

۸. **پاره‌حقیقت‌گویی:** گاهی خبر یا سخنی مطرح می‌شود که از نظر منبع، محتوای پیام، مجموعه‌ای به هم پیوسته و مرتب است که اگر بخشی از آن نقل و بخشی نقل نشود، جهت و نتیجه پیام منحرف خواهد شد. این رویه رایج رسانه‌هاست که معمولاً متناسب با جایگاه و جناح سیاسی که به آن متمایل هستند، بخشی از خبر را نقل و بخشی را نقل نمی‌کنند. خبر هنگامی کامل است که عناصر خبری در آن، به شکل کلی مطرح شوند. اما چنانچه یکی از عناصر خبری شش‌گانه (که، کجا، کی، چرا، چه، چگونه) در خبر بیان نشود، خبر ناقص است. در تاکتیک پاره‌حقیقت‌گویی حذف یکی از عناصر به عمد صورت می‌گیرد و بیشتر اوقات عنصر «چرا» حذف می‌شود. نوع تیتراها و محتوای روزنامه‌ها و رسانه‌ها در مواقع سخنرانی مقامات عالی نظام نشانگر بهره‌گیری از این تاکتیک است.

۹. **انسانیت‌زدایی و اهریمن‌سازی:** یکی از مؤثرترین شیوه‌های توجیه حمله به دشمن به هنگام جنگ نرم و یا سخت، انسانیت‌زدایی است. چه اینکه وقتی حریف از مرتبه انسانیت خویش تنزیل یافت و در قامت اهریمنی در ذهن مخاطب ظاهر شد، می‌توان اقدامات خشونت‌آمیز علیه این دیو و اهریمن را توجیه کرد. در این تاکتیک با استفاده از برجسب زنی صفات منفی به

حریف از جمله دزد، قاتل، دروغگو و... به توجیه حملات و تهاجمات علیه رقیب می‌پردازند. قبل از حمله آمریکا به افغانستان و عراق، رسانه‌های ایالات متحده با استفاده از اخبار و القاب گوناگون تصویری مملو از رفتارهای تروریستی، وحشی‌گرانه و ضد انسانی از طالبان و صدام در ذهن مخاطبان خویش ایجاد می‌کردند به گونه‌ای که تروریست و صدام مترادف یکدیگر قلمداد می‌شدند.

۱۰. **ارائه پیشگویی‌های فاجعه‌آمیز:** در این تاکتیک با استفاده از آمارهای ساختگی و سایر شیوه‌های جنگ روانی از جمله کلی‌گویی، پاره‌حقیقت‌گویی، اهریمن‌سازی و... به ارائه پیشگویی‌های مصیبت‌بار می‌پردازند که بتوانند حساسیت مخاطب را نسبت به آن افزایش داده و بر اساس میل و هدف خویش افکار وی را هدایت کنند. از این تاکتیک در تبلیغات انتخاباتی استفاده می‌شود که نمونه‌های بسیاری از آن را می‌توان در انتخابات اخیر ریاست‌جمهوری برشمرد. ارائه اخبار و آمارهای آلوده به دروغ از وضعیت سیاسی، اقتصادی کشور و فاجعه‌آمیز بودن آینده کشور در صورت تداوم وضع موجود، ذیل این تاکتیک تعریف می‌شود. شعار تغییر نیز در این رابطه از سوی یکی از نامزدها پیگیری می‌شد.

۱۱. **قطره‌چکانی:** در تاکتیک قطره‌چکانی، اطلاعات و اخبار در زمان‌های گوناگون و به تعداد بسیار کم و به صورتی سریالی ولی نامنظم در اختیار مخاطب قرار می‌گیرد تا مخاطب نسبت به پیام مربوطه حساس شده و در طول یک بازه زمانی آن را پذیرا باشد.

۱۲. **حذف (سانسور):** در این تاکتیک سعی می‌شود فضایی مناسب برای سایر تاکتیک‌های جنگ نرم به ویژه شایعه خلق شود تا زمینه نفوذ آن افزایش یابد. در این تاکتیک با حذف بخشی از خبر و نشر بخشی دیگر به ایجاد سؤال و مهم‌تر از آن ابهام می‌پردازند و بدین ترتیب زمینه تولید شایعات گوناگون خلق می‌شود.

۱۳. **جاذبه‌های جنسی:** استفاده از نمادهای اروتیکال از تاکتیک‌های مهم مورد استفاده رسانه‌های غربی است به طوری که می‌توان گفت اکثر قریب به اتفاق برنامه‌های رسانه‌های غربی از این جاذبه در جهت جذب مخاطبان خویش به ویژه جوانان که فعال‌ترین بخش جامعه هستند، بهره می‌گیرند. در شرایطی فعلی مانکن‌ها از جمله افراد پردرآمد در غرب محسوب می‌شوند که در تبلیغات و آگهی‌های تجاری از آن‌ها بهره می‌گیرند. استفاده از گویندگان خبری با ظاهری اروتیکال از جمله مصادیق این تاکتیک تلقی می‌شود که ضمن جذب مخاطب، موجب ارتقاء سطح اثرپذیری پیام و غفلت از هسته مرکزی و ادبیات آن می‌شود.

۱۴. **ماساژ پیام:** در ماساژ پیام، از انواع تاکتیک‌های گوناگون از جمله حذف، کلی‌گویی، پاره حقیقت‌گویی، زمان بندی، قطره‌چکانی جنگ نرم استفاده می‌شود تا پیام بر اساس اهداف

تعیین شده شکل گرفته و بتواند تصویر مورد انتظار را در ذهن مخاطب ایجاد کند. در واقع در این روش، پیام با انواع تاکتیک‌ها ماساژ داده می‌شود تا از آن مفهوم و مقصودی خاص برآید.

۱۵. ایجاد تفرقه و تضاد: از جمله اموری که در فرآیند جنگ نرم مورد توجه واقع می‌شود، تضعیف از طریق تزریق تفرقه در جامعه‌ی هواداران و حامیان حریف است. ایجاد و القاء وجود تضاد و تفرقه در جبهه‌ی رقیب باعث عدم انسجام و یکپارچگی شده و رقیب را مشغول مشکلات درونی جامعه‌ی حامیان خود می‌کند تا از این طریق از اقتدار و انرژی آن کاسته و قدرت‌ش فرسوده شود. ایجاد تفرقه و تضاد موجب ایجاد گسست شده و در جامعه‌ای که به لحاظ طبیعی این گسست‌ها وجود داشته باشند، تقویت می‌شوند؛ از قبیل گسست قومیت، مذهب، دین، جنسیت، زبان، نژاد. مهم‌ترین هدف این تاکتیک، ایجاد گسست بین مردم و نظام سیاسی است که باعث تزلزل و تنزل اعتماد عمومی مردم و مقبولیت و پذیرش رژیم سیاسی می‌شود. این تاکتیک به شدت مورد توجه بنگاه‌های خبرپراکنی و استخبار جهانی در مواجهه با جمهوری اسلامی ایران است و در چند ماهه‌ی اخیر بر شدت بهره‌گیری از آن افزوده‌اند.

۱۶. ترور شخصیت: در جنگ نرم بر خلاف جنگ سخت، ترور فیزیکی جای خود را به ترور شخصیت داده است. در زمانی که نمی‌توان و یا نباید فردی مورد ترور فیزیکی قرار گیرد، با استفاده از نظام رسانه‌ای و انواع تاکتیک‌ها از جمله بزرگ‌نمایی، انسانیت‌زدایی و اهریمن‌سازی، پاره حقیقت‌گویی و... وی را ترور شخصیت می‌کنند و از این طریق باعث افزایش نفرت عمومی و کاهش محبوبیت وی می‌شوند. دشمنان انقلاب و نظام اسلامی با استفاده از این تاکتیک و بهره‌گیری از ابزار طنز، کاریکاتور، شعر، کلیپ‌های کوتاه و... که عموماً از طریق اینترنت و تلفن همراه، پخش می‌شود به ترور شخصیت برخی افراد سیاسی و فرهنگی موجه و معتبر در نزد مردم می‌پردازند.

۱۷. تکرار: برای زنده نگه‌داشتن اثر یک پیام با تکرار زمان‌بندی شده، سعی می‌کنند این موضوع تا زمانی که مورد نیاز هست زنده بماند. در این روش با تکرار پیام، سعی در القای مقصودی معین و جانداختن پیامی در ذهن مخاطب دارند (سلطانی و هاشمی، ۱۳۸۲: ۵۸). تکرار از لحاظ روان‌شناسی در تشکیل عادت بسیار مفید است به ویژه اگر با دقت توأم باشد. بدون تکرار، تثبیت و تقویت دقیق‌تر، عادت میسر نخواهد شد. روش تکرار از قواعد خاصی پیروی می‌کند زیرا فاصله‌های تکرار، نباید چنان دراز باشد که سبب محو شدن آثار قبلی شود و نه چندان کوتاه باشد که ملال‌انگیز و خسته‌کننده شود (دادگران، ۱۳۸۲: ۵۹). به عبارت دیگر، تکرار مثل ضربه‌های پیاپی چکش است که سرانجام میخ را می‌کوبد و به داخل می‌راند. بنابراین فرستنده‌ی پیام امیدوار است که این شکل از ضربه زدن مداوم، باعث

دریافت نکات پیام شود. القاء دروغ بزرگ تقلب در انتخابات و تکرار آن، ذیل این تاکتیک تعریف و توجیه می‌شود. هزاران سایت اینترنتی همزمان با ده‌ها شبکه تلویزیونی غربی، با تکرار دروغ بزرگ، تقلب در انتخابات ریاست‌جمهوری دوره دهم، سعی در مخدوش کردن ذهنیت عمومی جامعه ایرانیان و تضعیف اعتماد ملی داشتند.

۱۸. توسل به ترس و ایجاد رعب: در این تاکتیک از حربه تهدید و ایجاد رعب و وحشت میان نیروهای دشمن، به‌منظور تضعیف روحیه و سست کردن اراده آنها استفاده می‌شود. متخصصان جنگ نرم، ضمن تهدید و ترساندن مخاطبان به طرق مختلف به آنان چنین القاء می‌کنند که خطرات و صدمه‌های احتمالی و حتی فراوانی بر سر راه آنان کمین کرده است و از این طریق، آینده‌ای مبهم و توأم با مشکلات و مصائب برای افراد ترسیم می‌کنند (شیرازی، ۱۳۷۶: ۷۸). در مواردی از تاکتیک توسل به ترس، برای انسجام و وحدت جبهه خودی در مقابل یک تهدید یا دشمن خارجی استفاده می‌شود. پیش از حمله ایالات متحده به عراق در مارس ۲۰۰۳ رسانه‌های آمریکایی تلاش تبلیغاتی گسترده‌ای انجام دادند که عراق به تولید جنگ افزارهای هسته‌ای می‌پردازد و حامی تروریسم است و با این شیوه سعی کردند تا افکار عمومی از رژیم سیاسی عراق و صدام حسین - که انسانیت‌زدایی شده بود- احساس ترس کند و برای حمله آمریکا توجیه‌سازی شود. از طرفی دیگر به شهروندان عراقی چنین القاء می‌شد که آمریکا دنبال تغییر رژیم سیاسی عراق - که حامی تروریسم است - بوده و به دنبال ایجاد فضای آزاد در جامعه عراق هست و خواهان تحقق دموکراسی برای آنان بوده و این جنگ مورد حمایت سایر کشورها و نیز سازمان ملل است. از سوی دیگر دستگاه تبلیغات روانی آمریکا به نیروهای عراقی هشدار داده بود که با بزرگ‌ترین و مخرب‌ترین تسلیحات نظامی جهان مورد هجوم قرار خواهند گرفت، بنابراین به سود آنها خواهد بود که تسلیم نیروهای متحد شده و کشورشان از شر صدام حسین رها شود. در حالی که عراق بعد از چند سال از سقوط صدام، هنوز درگیر بحران اختلافات داخلی است و مرکز پرورش تروریسم در منطقه شده است.

۱۹. مبالغه: مبالغه یکی از روش‌هایی است که با اغراق کردن و بزرگ‌نمایی یک موضوع، سعی در اثبات یک واقعیت دارد. کارشناسان جنگ روانی، از این فن در مواقع و وقایع خاص استفاده می‌کنند. غربی‌ها همواره با انعکاس مبالغه‌آمیز دستاوردهای تکنولوژیک خود و اغراق در ناکامی‌های کشورهای جهان اسلام سعی در تضعیف روحیه مسلمانان در تقابل با تمدن غربی دارند.

۲۰. مغالطه: مغالطه شامل گزینش و استفاده از اظهارات درست یا نادرست، مشروح یا مغشوش و منطقی یا غیرمنطقی است، به این منظور که بهترین یا بدترین مورد ممکن را برای یک فکر، برنامه، شخص یا محصول ارائه داد. متخصصین جنگ نرم، مغالطه را با تحریف

یکسان می‌دانند. این روش، انتخاب استدلال‌ها یا شواهدی است که یک نظر را تأیید می‌کند و چشم‌پوشی از استدلال‌ها یا شواهدی است که آن نظر را تأیید نمی‌کند (ورنر و تانکارد، ۱۳۸۴: ۱۶۷-۱۶۸).

۲۱. ادبیات مناسب: یکی از مسائل پر اهمیت در نبرد روانی، طراحی ادبیات مناسب است. ادبیاتی که ظاهری ارزشمند داشته باشد و متناسب با افکار، اندیشه‌ها و عقاید جامعه هدف باشد و به مرور زمان بر تمایلات و رفتارهای آنها تأثیر گذارد.

۲۲. الگوسازی از سبک زندگی غربی: یکی از مواردی که در دنیای امروز اهمیت دارد و دشمن با الگوسازی از سبک زندگی خود به صورت ناخودآگاه پایبندی ما را به ارزش‌های خود کاهش داده، ما را مجبور به تبعیت از ارزش‌های القایی می‌کند.

اسلام و جنگ نرم

هرچند در ادبیات اسلامی و منابع اسلامی سخن از جنگ نرم و لفظی چون «حرب لین» یافت نمی‌شود و به نوعی جنگ تمام‌عیار با مختصات امروزی که برای اصطلاح جنگ نرم بر می‌شمارند اشاره‌ای نشده است اما از اصول و کلیات احکام کامل و مترقی اسلام می‌توان به نظر دین مبین اسلام درباره این جنگ و راهکارها و ایده‌های اسلام و مکتب تشیع نسبت به جنگ نرم پی برد. به زعم نویسنده این مقاله می‌توان تعالیم اسلام را از دو منظر تدافعی و تهاجمی به جنگ نرم تقسیم کرد و در دو حیطه دفاع و جهاد نرم از منظر اسلام سخن گفت که در ادامه به آن اشاره می‌شود:

الف. دفاع نرم

اسلام (و حتی سایر ادیان الهی) از همان ابتدا به هجوم نرم طاغوت و طاغوتیان توجه بسیار داشته است و برای دفاع در برابر این تهاجم نرم و خاموش آن‌ها نکات و اصولی را به مؤمنین گوشزد می‌کند رعایت بسیاری از آن‌ها را بر مؤمنین فرض و واجب دانسته است.

درباره اهمیت دفاع نرم تنها به این حدیث از امام باقر(ع) بسنده می‌کنیم که به تنهایی نشانگر اهمیت دفاع نرم است:

«سُئِلَ الْبَاقِرُ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عَ إِنْقَاذُ الْأَسِيرِ الْمُؤْمِنِ مِنْ مُجَبِّينَا مِنْ يَدِ الْغَاصِبِ يُرِيدُ أَنْ يُضِلَّهُ بِفَضْلِ لِسَانِهِ وَ بَيَانِهِ أَفْضَلُ أَمْ إِنْقَاذُ الْأَسِيرِ مِنْ أَيْدِي أَهْلِ الرُّومِ قَالَ الْبَاقِرُ عَ أَخْبَرْنِي أَنْتَ عَمَّنْ رَأَى رَجُلًا مِنْ خِيَارِ الْمُؤْمِنِينَ يَغْرُقُ وَ غَصْفُورَةً تَغْرُقُ لَا يَقْدِرُ عَلَى تَخْلِيصِهَا بَأَيِّهَامَا اشْتَغَلَ فَاتَهُ الْآخِرُ أَيُّهُمَا أَفْضَلُ أَنْ يُخَلِّصَهُ قَالَ الرَّجُلُ مِنْ خِيَارِ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ عَ قُبِعْدَ مَا سَأَلْتَ فِي الْفَضْلِ أَكْثَرُ مِنْ بَعْدِ مَا بَيْنَ هَذَيْنِ إِنَّ ذَاكَ يُوقَرُ عَلَيْهِ دِينُهُ وَ جِنَانُ رَبِّهِ وَ يُنْقَذُهُ مِنْ نِيرَانِهِ وَ هَذَا الْمَظْلُومُ إِلَى الْحِجَانِ بَصِيرٌ».

حضرت در این بیان، فضیلت جهاد نرم و نجات مؤمنی که در دام زبان و بیان طاغوت قرار گرفته است را نسبت به نجات جان اسیر جنگ سخت با کفار مانند نجات گنجشک و مؤمن می‌داند و فضیلت نجات از دام‌های نرم را بالاتر از نجات مؤمن در برابر گنجشک می‌داند. راهبرد تدافعی اسلام را می‌توان به دو راهکار نرم و سخت تقسیم کرد که به برخی از این راهکارها اشاره می‌شود:

۱. راهکارهای نرم

۱.۱. اصل استماع

یکی از اصول اسلامی که رعایت آن برای مؤمنین ضروری است و از راهکارهای خنثی‌سازی عملیات نرم و جنگ روانی علیه مسلمین است اصل استماع است؛ این اصل که از اصول مسلم قرآنی است، مؤمنین را به استماع اخبار و اقوال مختلف و پیروی از بهترین آن‌ها دعوت می‌کند: «قَبِشْرُ عِبَادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْوَلِيُّونَ».

پس بندگان مرا بشارت ده! همان کسانی که سخنان را می‌شنوند و از نیکوترین آن‌ها پیروی می‌کنند آنان کسانی هستند که خدا هدایتشان کرده، و آن‌ها خردمنداندند (زمر ۱۸). در آیه به شنیدن آزادانه و انتخاب هوشمندانه و از روی تفکر توجه داده شده است (مکارم شیرازی، ج ۱۹: ۴۱۲).

این انتخاب احسن نیز ویژه مؤمنین است و آن‌هایی که ولایت الله را پذیرفته‌اند (طبرسی، ج ۸: ۷۷۰ و ج ۳: ۴۵۲).

۱.۲. اصل تبیین

یکی دیگر از اصل‌هایی که در اسلام وجود دارد و در دفاع از حریم نرم جامعه مؤثر و مهم است، اصل تبیین است. این اصل که در قرآن و روایات فراوان به آن تنبیه داده شده است مؤمنین را بر این می‌خواند که در اخبار و گزارش‌ها خصوصاً گزارش‌های مهم به تبیین و تحقیق پردازند و بدون تحقیق و تبیین عمل نکنند و در نگاه اول خبر را صحیح ندانند و درنگ و تحقیق را سر لوحه کار خود قرار دهند و تا موضوع روشن و آشکار شود (علامه طباطبائی، ج ۱۸: ۳۱۱).

چنانچه قرآن کریم فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ». ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اگر شخص فاسقی خبری برای شما بیاورد، درباره آن تحقیق کنید، مبدا به گروهی از روی نادانی آسیب برسانید و از کرده خود پشیمان شوید! (حجرات ۶).

۳-۱. اصل تولی و تبری

مهم‌ترین هدف دشمن در جنگ نرم، تصرف انسان است و این حاصل نمی‌شود جز با تصرف قلب‌ها و مدیریت حب و بغض که اسلام در این باره اهتمام و توجه جدی مصروف داشته است. و این اهمیت تا بدان حد است که در احادیث بسیاری به این مضمون اشاره شده است که دین جز حب و بغض نیست (قال الصادق (ع) هل الدین الا الحب و البغض شیخ حر عاملی ج ۱۵ ص ۱۲۸). و قرآن نیز در بیان صفات رسول (ص) و مؤمنان می‌فرماید:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ» (ص) محمد (ص) فرستاده خداست و کسانی که با او هستند در برابر کفار سرسخت و شدید، و در میان خود مهربانند (فتح: ۲۹).

مدیریت حب و بغض که در اسلام به آن تولی و تبری می‌گویند از مهم‌ترین فروع دین مذهب تشیع است و یکی از اساسی‌ترین ارکان مذهب تشیع به‌شمار می‌آید. اسلام برای قلوب مؤمنین ارزش و احترام خاصی قائل است و از مؤمنین می‌خواهد هر حب و بغضی را در قلب خود جای ندهد (القلب حرم الله فلا تسکن حرم الله غیر الله محمد باقر مجلسی ج ۶۷: ۲۵). بلکه حب و بغض آن‌ها الهی باشد (ر.ک باب وجوب الحب و البغض فی الله در جوامع حدیثی). و برای خدا و به مؤمنین توصیه شده است نسبت به کفار و دشمنان فکر و اندیشه خود تبری داشته باشند که تبری بالاتر از بغض است و معنای دوری و اجتناب را دارد که مرحله بعد از بغض است و تولی نیز قبول ولایت است و بالاتر است از حب و محبت (ر.ک معنای لغوی تولی و تبری در معاجم لغت).

۴-۱. اصل عدم دوستی با کفار

یکی دیگر از اصول اسلامی که رعایت آن باعث ایمن شدن مسلمین در برابر جنگ نرم دشمنان می‌شود، اصل عدم دوستی (ولایت) با غیرمؤمنین است. به این نکته در چندین آیه از قرآن کریم چون آیه ۵۷ سوره مائده اشاره شده که می‌فرماید:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُؤًا وَ لَعِبًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاءَ وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ». ای کسانی که ایمان آورده‌اید! افرادی که آیین شما را به باد استهزاء و بازی می‌گیرند- از اهل کتاب و مشرکان - ولیّ خود انتخاب نکنید و از خدا بپرهیزید اگر ایمان دارید! (مائده: ۵۷).

و روایات فراوانی از حضرات معصومین (علیهم السلام) ذکر شده است، و براهل ایمان لازم دانسته شده است تا از محبت و دوستی پنهان و آشکار، ظاهری و باطنی با آن‌ها که دین آن‌ها را به مسخره می‌گیرند و با آن‌ها دشمنی می‌کنند برحذر باشند.

چنانچه در قضیه‌ای امام معصوم (ع) اجازه اجاره حیوان یکی از شیعیان را به طاغوت ندادند؛ و در بیان علت فرمودند: به اندازه بازگشت حیوانات امید حیات و نصرت طاغوت را

داری که این مقدار از علاقه نیز (که گذرا و برای مصالح شخصی است) مورد تأیید اسلام نیست.

۵. ۱. اصل عدم وابستگی

یکی از اصول اسلام اصل نفی سیل است؛ معنای این اصل آن است که مسلمین نباید کاری انجام دهند که کفار بر آنها سلطه داشته باشند و هرگونه وابستگی اعم از اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و... را باید از بین ببرند.

«لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» خداوند هرگز کافران را بر مؤمنان تسلطی نداده است (۱۴۱ انساء).

اگر مسلمانان به این اصل عمل کنند و نیازهای فکری، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی خود را تأمین کنند، دیگر امکان جنگ نرم با مسلمین بسیار کاهش می‌یابد و در صورت حمله به مواضع اسلامی مسلمین با قواعد و توانایی‌های خود این مقابلات را دفع می‌کنند.

الف. ۱-۶. اصل امر به معروف و نهی از منکر

اصل امر به معروف و نهی از منکر قوی‌ترین استراتژی دفاعی اسلام در برابر حملات نرم و وسوسه‌های شیطانی است. یکی از واجبات دین مبین اسلام که در مکتب اهل بیت (ع) تأکید فراوانی به آن شده است مسئله امر به معروف و نهی از منکر است؛ مسلمین با وجود این اصل هیچ‌گاه دچار خمودگی و بی‌توجهی نسبت به محیط پیرامون خود و جامعه اسلامی نمی‌شوند و با این عمل جامعه خود را نسبت به هجوم دشمنان بیمه می‌کنند. این اصل عامل دفع افکار و اعمال مخالف مشی جامعه اسلامی است و باعث هدایت فریب‌خوردگان و طرد گمراهان است و اجرای آن به استشهد قرآن باعث بهترین امت‌ها شدن است:

«كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمْ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ». شما بهترین امتی بودید که به سود انسان‌ها آفریده شده‌اند [چه اینکه] امر به معروف و نهی از منکر می‌کنید و به خدا ایمان دارید. و اگر اهل کتاب [به چنین برنامه و آیین درخشانی] ایمان آورند، برای آن‌ها بهتر است! [ولی تنها] عده کمی از آن‌ها با ایمانند، و بیشتر آن‌ها فاسقند، [و خارج از اطاعت پروردگار] (آل عمران: ۱۱۰).

این اصل نسبت به همه افراد جامعه خصوصا نزدیکان (قو انفسکم و اهلیکم نارا و قودها الناس والحجاره، تحریم: ۶). و اطرافیان جاری است و دارای مراتبی است که تفرق‌لبی، دعوت لسانی، عملی، و بازدارندگی فیزیکی از مراتب آن است (ر.ک توضیح المسائل باب امر بالمعروف و النهی عن المنکر و کتب تفصیلی فقهی) که به دقت نسبت به همه موارد و همه اشخاص برنامه‌ریزی شده است.

۷. ۱. اصل وحدت

یکی از مواردی که اسلام بسیار به آن اهمیت می‌دهد حفظ وحدت جامعه مسلمانان است. و از منظر بسیاری از بزرگان جامعه اسلامی، حفظ وحدت از اهم واجبات است. اهمیت وحدت در نگاه اسلام بسیار است، چنانچه به هم زدن وحدت جامعه اسلامی جرمی بزرگ در اسلام شمرده شده است و کسی را که از جماعت مسلمانان فاصله بگیرد خارج از دین می‌داند.

در اهمیت وحدت همین بس که امیرالمؤمنین علی (ع) سال‌ها خانه‌نشینی را تحمل کردند تا وحدت مسلمانان خدشه‌دار نشود و دشمنان از آن سوء استفاده نکنند و همچنین در ادبیات اسلامی تفرقه، دشمنی و عداوت از اعمال شیطان و خواست شیطانی معرفی شده است که مؤمنین باید اینگونه مسائل را در تمامی جامعه اسلامی از بین ببرند. چنانچه قرآن دستور می‌دهد:

«وَ اخْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَ كُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُم مِّنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ». و همگی به ریسمان خدا [قرآن و اسلام، و هر گونه وسیله وحدت] جنگ زنید، و پراکنده نشوید! و نعمت [بزرگ] خدا را بر خود، به یاد آرید که چگونه دشمن یکدیگر بودید، و او میان دل‌های شما، الفت ایجاد کرد، و به برکت نعمت او، برادر شدید! و شما بر لب حفره‌ای از آتش بودید، خدا شما را از آن نجات داد. این چنین، خداوند آیات خود را برای شما آشکار می‌سازد شاید پذیرای هدایت شوید (آل عمران: ۱۰۳).

۸. ۱. اصل شناخت حق

یکی از مواردی که اسلام بر روی آن تأکید فراوان دارد و حضرات معصومین آن را بارها گوشزد کرده و مشی بر آن صراط را موجب حفظ دین و عدم گمراهی در شبهات دانسته‌اند، شناخت حق از مصادر حقیقی و اصلی آن است نه از افراد و جریان‌ها.

از منظر اسلام معیار حق، شناخت آن است، نه افراد زیرا افراد ممکن است در مواقع خاص بلغزند و بیراهه مشی کنند پس باید ابتدا حق را شناخت و با معیار حق درباره اعمال و رفتار افراد قضاوت کرد. چنانچه امیرالمؤمنین (ع) در جریان جنگ جمل به یکی از اصحاب که حیران مانده بود و صراط حق را گم کرده بود فرمودند:

«إِنَّ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ لَا يُعْرِفَانِ بِالنَّاسِ وَلَكِنْ اعْرِفِ الْحَقَّ بِاتِّبَاعِ مَنْ اتَّبَعَهُ وَ الْبَاطِلَ بِاجْتِنَابِ مَنْ اجْتَنَبَهُ (مجلسی، ج ۲۲: ۱۰۵).

۹. ۱. اصل ولایت فقیه

یکی از خصوصیات مکتب تشیع، اتصال این مکتب از طریق ائمه (ع) به مکتب انبیاء الهی و خاتم پیامبران است. با این اتصال مردم با رجوع به امام در حوادث و اتفاقات خود را در برابر

هجوم دشمنان حفظ کرده و احکام و دستورات دینی خود را فرا می‌گیرند، در زمان غیبت امام معصوم (عج) نیز طبق فرموده معصومین باید به دین‌شناسان آگاه، خبر، مطیع امر خدا، مراجعه و به سخنان این دین‌شناسان پرهیزکار عمل کنند.

«فَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنَ الْفُقَهَاءِ صَانِتًا لِنَفْسِهِ حَافِظًا لِدِينِهِ مُخَالَفًا عَلَى هَوَاهُ مُطِيعًا لِأَمْرِ مَوْلَاهُ فَلِلْعَوَامِّ أَنْ يُقَلِّدُوهُ» (مجلسی، ج ۲: ۸۸).

چنانچه در سه دهه اخیر به خوبی مشخص است این اصل متریقی اسلامی باعث شده است که دشمنان اسلام در تمامی هجمه‌های سخت و نیمه سخت و نرم خود علیه ملت ایران ناکام باشند، زیرا مردم ایران پیروی از علما و فقهای دین‌دار را چنانچه دستور شرع است بر خود لازم می‌دانند و پشتیبان ولایت فقیه هستند.

۱.۱۰. اصل اعتماد به مؤمنین

همان‌طور که اسلام مؤمنین را به تبیین در اخبار فساد و بی‌اعتمادی به کفار فرا می‌خواند مؤمنین را به اعتماد نسبت به یکدیگر فرا می‌خواند و حتی در موارد شک نیز حکم به اعتماد و حمل بر احسن در کارهای مؤمنین می‌دهد؛ که این نکته هم در رابطه با مؤمنین نسبت به یکدیگر و هم رابطه آن‌ها با زمامداران و رهبران آن‌ها است که باید مؤمنین اصل را بر اعتماد و درستی رفتار یکدیگر در جامعه اسلامی قرار دهند و نباید حس بدبینی و شک در جامعه اسلامی حاکم باشد.

قرآن کریم همه مؤمنان را برادر هم می‌داند و می‌فرماید:

«إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ». مؤمنان برادر یکدیگرند پس دو برادر خود را صلح و آشتی دهید و تقوای الهی پیشه کنید، باشد که مشمول رحمت او شوید! (حجرات: ۱۰).

۱.۱۱. اصل علم آموزی

یکی از مواردی که اسلام به آن تأکید دارد علم‌آموزی مؤمنین است. قرآن برای علم عالمان جایگاه ویژه‌ای قائل است و می‌فرماید:

«قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ بگو: آیا کسانی که می‌دانند با کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟! تنها خردمندان متذکر می‌شوند! (زمر: ۹).

و اسلام تمامی مؤمنین از زن و مرد را دعوت به علم آموزی می‌نماید و پیامبر اسلام (ص) در این باره می‌فرماید:

«طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَ مُسْلِمَةٍ».

با این اصل دانش مسلمین هر روز بیشتر خواهد شد و در جامعه علم محور اسلامی دیگر مردم، فریب نیرنگ‌های دشمنان را نخواهند خورد و در برابر تهاجمات نرم آن‌ها مقاومت

خواهد کرد؛ و در برابر هجوم شبهات و شک‌ها به یقین خود پایبند خواهند بود و ذهن آن‌ها (که هدف جنگ نرم تصرف آن است) به تصرف دشمن در نمی‌آید.

۱.۱۲. اصل اجتناب از ضلال

یکی دیگر از اصولی که اسلام به آن توجه داشته است، عدم جواز مراجعه به مطالب ضاله و گمراه‌کننده برای عموم مؤمنین است؛ و اسلام آن‌هایی را که فاقد آگاهی و علم کافی و لازم هستند، از خواندن و گوش فرا دادن به مطالبی که فهم آن مطالب برای آن‌ها دشوار است و عامل گمراهی آنان می‌شود بازداشته است. و توجه به این مسائل را برای آنان حرام دانسته و نگه‌داری این‌گونه وسایل گمراه‌کننده (که امروز یکی از مصادیق آن‌ها رسانه‌های ضاله است). را نیز جایز نمی‌داند.

۱.۱۳. اصل تقوا

یکی از مهم‌ترین تأکیدات اسلام به مسلمین حفظ تقوای الهی است؛ هرچند تقوا در نگاه اول تنها رابطه‌ی شخص با خدا، به نظر می‌رسد و ارتباط وثیقی با تهاجمات نرم ندارد اما رعایت این اصل خود عامل نجات انسان از بسیاری از گمراهی‌ها خواهد شد.

نفس و دشمنان با فریب شخص و وسوسه‌های مادی و توخالی نخواهد توانست انسان را از صراط حق منحرف سازند و قلب و ذهن او را به سمت تمایلات نفسانی سوق دهند.

«إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ». پرهیزکاران هنگامی که گرفتار وسوسه‌های شیطان شوند، به یاد [خدا و پاداش و کیفر او] می‌افتند و [در پرتو یاد او، راه حق را می‌بینند و] ناگهان بینا می‌گردند (اعراف: ۲۰۱).

و از جهت دیگر تقوای الهی (به شهادت قرآن) باعث ایجاد فرقان (قدرت شناخت حق از باطل) در مسلمین خواهد شد که با وجود فرقان گمراهی بسیار بعید است:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ تَقْوَا اللَّهَ يُجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَ يُكْفَرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ يُغْفِرَ لَكُمْ وَ اللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ) (انفال ۲۹).

۱.۱۴. اصل شناخت دشمن

یکی از مهم‌ترین مسائل در جنگ نرم شناخت دشمن و علم به دشمن است. از آنجا که این جنگ جنگی خاموش و بی‌سروصداست شناخت دشمن در آن بسیار سخت است. اسلام درباره‌ی دشمنی شیطان و اصحابش و اینکه این دشمنی ریشه‌دار و ابدی است تذکرات فراوان داده است و می‌فرماید:

«وَقُلْ لِّعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا». به بندگانم بگو سخنی بگویند که بهترین باشد! چرا که [شیطان به وسیله‌ی سخنان ناموزون]، میان آن‌ها فتنه و فساد می‌کند. همیشه شیطان دشمن آشکاری برای انسان بوده است! (اسرا: ۵۳).

و مؤمنین را به تبعیت و قبول ولایت الله و اجتناب از ولایت طاغوت دعوت می‌کند؛ زیرا ولایت طاغوت نتیجه‌ای جز خواری و خذلان نخواهد داشت.

۱.۱۵. اصل بصیرت

آگاهی یکی از شاه کلیدهای مبارزه با جنگ نرم است که در ادبیات دینی به آن توجه درخور شده است و روایات بسیاری درباره بصیرت (شناخت و آگاهی) و زمان‌شناسی در متون اسلامی به چشم می‌خورد. امام صادق (ع) نبود بصیرت را ناگوارتر از نبود بصر و بینایی می‌داند و می‌فرماید: «فقد البصر أهون من فقدان البصيرة». نبود بینایی بهتر از نبود بصیرت است (تمیمی آمدی: ۴۱).

و همچنین علت بسیاری از ناکامی‌ها و فریب‌ها در تاریخ اسلام را نیز می‌توان در بی‌بصیرتی جامعه آن روز مسلمین دانست.

۱.۱۶. اصل پاسخگویی

یکی از مهم‌ترین روش‌های دفاعی در جنگ نرم پاسخگویی به شبهات و اشکالات مطرح شده از ناحیه دشمن است؛ که در دین اسلام به این مسئله توجه فراوانی شده است و اهل بیت (ع) مهم‌ترین وظیفه علما را پاسخگویی به شبهات وارده به دین می‌دانستند و شاگردان را برای این منظور تربیت می‌کردند و در نگاه معصومین (ع) این افراد که با زبان و فکر خود از دین دفاع می‌کردند از جایگاه بسیار بالایی برخوردار بودند و همیشه مورد توجه و اکرام اهل بیت قرار می‌گرفتند.

و این دفاع را اهل بیت (ع) بسیار با ارزش‌تر و مهم‌تر از دفاع از مرزهای فیزیکی جهان اسلام می‌دانستند و خود همواره در صف اول این دفاع بودند و به شبهات مختلف پاسخگو بودند. شیعیان توانمند را نیز به پاسخگویی به این مسائل تشویق و ترغیب می‌کردند و علما را محافظان مرزهای عقیدتی دین معرفی می‌نمودند. امام صادق (ع) در این زمینه می‌فرماید:

«عُلَمَاءُ شِيعَتِنَا مُرَابِطُونَ بِالثَغْرِ الَّذِي يَلِي إِبْلِيسَ وَ عَفَارِيَتَهُ يَمْنَعُونَهُمْ عَنِ الْخُرُوجِ عَلَى ضَعْفَاءِ شِيعَتِنَا وَ عَنْ أَنْ يَتَسَلَّطَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ وَ شِيعَتُهُ التَّوَّاصِبُ أَلَا فَمَنْ انْتَصَبَ لِذَلِكَ مِنْ شِيعَتِنَا كَانَ أَفْضَلَ مِمَّنْ جَاهَدَ الرُّومَ وَ التُّرْكَ وَ الْخَزَرَ أَلْفَ مَرَّةٍ لَأَنَّهُ يَدْفَعُ عَنْ أَذْيَانِ مُحِبِّينَا وَ ذَلِكَ يَدْفَعُ عَنْ أَبْدَانِهِمْ» (مجلسی، ج ۲: ۵).

۱.۱۷. اصل تقویت رسانه‌ای

یکی از مواردی که توجه به آن در زندگی معصومین (ع) به چشم می‌خورد توجه به تقویت رسانه‌ای است. چنانچه اهل بیت (ع) شعراء و شعر (که یکی از رسانه‌های تأثیرگذار آن زمان بودند) را مورد توجه قرار می‌دادند و برای اشاعه شعر و رسانه دینی آن زمان تلاش می‌کردند. به شعرا صله می‌دادند و نیز توجه معصومین به کلام فصیح و بلیغ (که رسانه آن زمان بود) از

شواهد تاریخی بر این نظر است. و همچنین معصومین(ع) به رساندن سخنانشان به غایبین و دیگر افراد توصیه های فراوانی دارند.

۱.۸. اصل عدم تشبه به کفار

یکی از محرمات دین اسلام تشبه به کفار است که نشان می دهد اسلام حتی نمی خواهد در ظاهر، جامعه توحیدی تشبیه به جامعه کفر شود و مسلمانان باید از مظاهر کفر و کفار و حتی پوشیدن لباس های آن ها خودداری کنند که اگر این مراقبت صورت نگیرد اندک اندک عامل نفوذ فرهنگ کفر در جامعه خواهد شد. اسلام با جلوگیری از این کار، این مانع جنگ نرم و نفوذ فرهنگ کفر در جامعه اسلامی شده است.

۱.۹. اصل توجه به اصول

یکی از موارد مهم در جامعه اسلامی که در کلام معصومین به آن توجه شده است و در کلامی امیرالمؤمنین آن را عامل اضمحلال دولت ها می داند انصراف از اصول و موارد ضروری و توجه به فروع و امور بی ارزش است. «يُسْتَدَلُّ عَلَى الْإِدْبَارِ الدُّوَلِ بِأَرْبَعٍ: تَضْيِيعِ الْأَصُولِ وَ التَّمَسُّكِ بِالْفُرُوعِ وَ تَقْدِيمِ الْأَرَاذِلِ وَ تَأْخِيرِ الْإِفَاضِلِ».

سرنگونی حکومت ها چهار علت دارد: ضایع کردن اصول، تمسک به فروع، کنار گذاشتن با فضیلتان و مقدم داشتن بی مایگان (خوانساری، ج ۶: ۴۵۰).

این انصراف از اصول و توجه به فروع یکی از شگردهای دشمن در جنگ نرم است که با اغفال اذهان از مسائل مهم، توجه آن ها را به مسائل فرعی و غیر ضروری جلب می کند. اسلام در برابر این هجمه به مؤمنین دستور داده است تا به اصول پایبند باشند و اهم و مهم یکی از مهم ترین معیارهای اسلامی است که مؤمنین بایست نسبت به آن حساس باشند.

۲. دفاع سخت

همچنین اسلام برای دفاع در برابر جنگ نرم دشمنان اصول سختی را هم پیش بینی کرده است که در شرایطی مؤمنان باید این راهکارها را به کار برند. این راهکارها را نیز تحت سه اصل بیان کرده ایم که عبارتند از:

۲.۱. اصل ارتداد

یکی از مواردی که اسلام برای مبارزه با جنگ نرم و همه گیر شدن تلفات این مبارزه در نظر گرفته است، حکم ارتداد است. در صورتی که فرد مؤمن (با شرایط مبسوط و مفصلی که در کتب فقهی ذکر شده است). از دین خود برگردد و یا یکی از اصول ضروری و حتمی دین الهی

را منکر شود. با بیان ارتداد خود موجب گمراهی دیگران شود باید جان او را گرفت و مراقب بود که این بیماری به سایرین سرایت نکند (ر.ک توضیح المسائل و کتب استدلالی باب ارتداد).

۲.۲. اصل امر به معروف و نهی از منکر

مرحله آخر امر به معروف و نهی از منکر برخورد فیزیکی و سخت است که در صورتی که فرد با روش‌های دیگر دست از عمل خلاف خود بر ندارد، مؤمنین به این وسیله او را از کار خود منع می‌کنند؛ و محیط جامعه اسلامی را از مظاهر بی‌دینی و منکر پاک می‌سازند تا دیگران به آن آلوده نشوند و محیط جامعه اسلامی محیطی سالم و سازنده باشد.

۲.۳. اصل برخورد با شبهه‌افکنان

یکی از دستورات دین مبین اسلام، برخورد سخت با شبهه‌افکنان است و بر متولیان جامعه اسلامی لازم است که با این افراد به سختی و خشونت رفتار و با تبعید، تعزیر و زندان، جامعه اسلامی را از لوث وجود آن‌ها پاک کنند و بسیاری از اصول نرم و سخت دیگری که اسلام برای مقابله با تهاجم نرم دشمنان در نظر گرفته است که از حوصله بحث خارج است.

ب. جهاد نرم

حرکت فعالانه در حیطه قدرت نرم و مبارزه نرم با باطل از اصول جهاد اسلامی است؛ هرچند اسلام در جنگ سخت بسیار محتاطانه عمل می‌کند و غالب جنگ‌های اسلام در عصر معصومین (ع) جنگ‌های ناخواسته و تحمیل شده به اسلام است و اسلام به‌ندرت اقدام به جهاد ابتدایی کرده است. و برخی از فقها جهاد ابتدایی را صرفاً مخصوص زمان حضور معصوم و دستور ایشان می‌دانند و در کل اسلام با مبارزه سخت ابتدایی جز در موارد خاص موافق نیست. اما در مبارزه نرم که نام آن را «جهاد نرم» می‌گذاریم، اسلام بسیار فعال بوده است و ابتکار عمل را در این مبارزه در دست دارد.

پیامبر اکرم (ص) خود پرچمدار مبارزه نرم با کفر بودند و از ابتدای رسالت تا انتهای عمر شریف خود به مبارزه نرم می‌پرداختند؛ قرائت قرآن در مکه، دعوت به دین اسلام و سست کردن پایه‌های فکری، اجتماعی، فرهنگی کفار از اقدامات پیامبر اکرم (ص) بوده است. همچنین اقدام به تربیت مبلغان دین و حافظان قرآن و فرستادن آن‌ها به سایر بلاد را می‌توان از دیگر اقدامات نبی اعظم (ص) در حیطه جهاد نرم نام برد.

سایر حضرات معصومین نیز مجاهدان این طریق بودند و همواره با طاغوت و طاغوتیان به مبارزه و جهاد نرم می‌پرداختند و پایه‌های نظام طاغوت را سست می‌کردند؛ این جهاد نرم چنان برای طاغوتیان گران بود (با آنکه حضرات معصومین (ع) به جنگ سخت با آن‌ها نپرداخته بودند) که جز امام اول و سوم، سایر ائمه شهید راه همین مبارزه بودند و می‌توان آن‌ها را شهید جهاد نرم معرفی کرد.

اهل بیت (ع) پیروان خود را نیز به مبارزه و جهاد نرم با طاغوت فرا می خواندند و ایشان را به ابلاغ پیام اسلام و مبارزه فکری- عقیدتی با طاغوت و طاغوتیان تشویق می کردند که به نمونه های آن اشاره خواهد شد.

در بحث جهاد نرم در اسلام به بحث ها و مشروعیت برخی از آن ها، ابزار و هدف از جهاد نرم در اسلام خواهیم پرداخت.

۱. روش ها

۱.۱. مشروعیت

اولین نکته که در روش ها و تاکتیک های اسلام در جنگ نرم یا همان جهاد لازم است مورد بررسی قرار گیرد مشروعیت یا عدم مشروعیت روش های مختلف جنگ نرم است. در این بحث می توان دو نظریه را مطرح کرد:

الف. جواز استفاده. برای این نظریه می توان به جواز «حرب خدعه» و به کارگیری نیرنگ در جنگ استناد کرد. قائلین به این نظریه می توانند به این دو حدیث استناد کنند: «سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ص يَقُولُ فِي يَوْمِ الْخَنْدَقِ الْحَرْبُ خُدْعَةٌ يَقُولُ تَكَلَّمُوا بِمَا أَرَدْتُمْ». شنیدم از پیامبر (ص) که می فرمودند: در روز خندق جنگ خدعه است. به آنچه می خواهید انجام دهید سخن بگویید.

«كَانَ مَعَ عَلِيٍّ ع فِي غَزْوَتِهِ أَنْ عَلِيًّا ع قَالَ يَوْمَ التَّقَى هُوَ وَمُعَاوِيَةُ (لَعَنَهُ اللَّهُ) بِصَفَيْنَ فَرَفَعَ بِهَا صَوْتَهُ يُسْمِعُ أَصْحَابَهُ وَاللَّهُ لَأَقْتُلَنَّ مُعَاوِيَةَ وَأَصْحَابَهُ ثُمَّ قَالَ فِي آخِرِ قَوْلِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ خَفَضَ بِهَا صَوْتَهُ فَكَنتُ قَرِيبًا مِنْهُ فَقُلْتُ لَهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّكَ حَلَفْتَ عَلَيَّ مَا قُلْتَ ثُمَّ اسْتَنْتَيْتَ فَمَا أَرَدْتَ بِذَلِكَ فَقَالَ إِنَّ الْحَرْبَ خُدْعَةٌ وَأَنَا عِنْدَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ كَذُوبٍ فَأَرَدْتُ أَنْ أُحَرِّضَ أَصْحَابِي عَلَيْهِمْ لِكَيْ لَا يَفْشَلُوا وَ لِكَيْ يَطْمَعُوا فِيهِمْ فَأَفْتَهُمْ فَأَنْتَفَعُوا بِهَا بَعْدَ الْيَوْمِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ». در جنگ صفین همراه علی (ع) حضور داشتم. هنگامی که حضرت با معاویه رو در رو شدند، حضرت با صدای بلند فرمود: به خدا سوگند معاویه را می کشم. سپس با صدای آرام فرمود: ان شاء الله. من نزدیک آن حضرت بودم. پس به ایشان عرض کردم یا امیرالمؤمنین (ع) شما برای سخن خود سوگند یاد کردید. سپس آن را به مشیت الهی موکول کردید، آیا قصد شما جدی نبود؟ حضرت فرمودند: جنگ محل نیرنگ است و من نزد مؤمنان دروغگو نیستم؛ خواستم به این وسیله یارانم را بر جنگ تحریک کنم تا سست نکنند و این نکته را پیاموز زیرا بعد از این به کارت خواهد آمد (تهذیب الأحکام، ج ۶: ۱۶۳).

با این احادیث می توان جواز استفاده از ابزارها و تاکتیک های مختلف را درجنگ چه سخت و چه نرم ثابت کرد، هرچند این ابزار خود ابزار صحیحی نباشند. پس در جهاد نرم و سخت

می‌توان از دروغ، شایعه، نیرنگ و... استفاده کرد؛ چنانچه در روایات به جواز خدعه در جنگ اشاره شده است.

و فقها به جواز آن در کتب فقهی خود فتوا داده‌اند.

ب. **عدم جواز.** اما در مقابل، نظریه دوم وجود دارد که استفاده از هر روش و تاکتیکی را در جنگ نرم مورد قبول اسلام نمی‌دانند و در دفاع از این نظریه باید گفت: اولاً احادیث مطرح شده، مشروعیت هر نیرنگی را در حرب جائز نمی‌دانند بلکه این روایات الف. تکلم به آنچه اراده شده و ب. آهسته گفتن لفظ انشاءالله و توریه را جائز دانسته‌اند، این دو روش مشروعیت سایر روش‌ها را اثبات نمی‌کند زیرا این دو روش محملی برای مشروعیت دارند؛ زیرا در اولی اراده هست و تکلم به مراد با مسامحه‌ای که خاص جنگ است صحیح است. و در روایت دوم حضرت امیر(ع) لفظ انشاءالله را فرمودند هر چند آهسته و این نوع خدعه‌ها را در نبرد می‌پذیریم نه هر نیرنگ و فریبی را.

ثانیاً این روایات بر فرض دلالت بر مدعا مخصوص جنگ سخت است و از آنجا که خلاف اصل است تنها در موردی که دلیل خاص برای آن وجود دارد (جنگ سخت) حجت است نه در سایر موارد مشابه.

همچنین این روایات با سخنان و سیره اهل بیت در جهاد نرم مخالف است و سیره قطعی ایشان بر عدم استفاده از روش‌های ناجوانمردانه و غلط در مبارزه خصوصاً مبارزه نرم بوده است؛ چنانچه امیر المؤمنین (ع) درباره سیاست باز بودن معاویه و اینکه او زیرک و نیرنگ باز است و ایشان از این امور نمی‌دانند فرمودند:

«لَوْ لَا أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (ص) يَقُولُ لَوْ لَأَنَّ الْمَكْرَ وَالْخَدِيعَةَ وَالْخِيَانَةَ فِي النَّارِ لَكُنْتُ أَمْرًا عَرَبًا».

اگر نبود این فرمایش پیامبر که مکر و حيله و خیانت در آتش است، همانا من مکارترین اعراب بودم (صدوق: ۲۷۲).

دلالت صریح بر عدم جواز استفاده از مکر، خدعه و خیانت در جهاد خصوصاً جهاد نرم دارد.

۲-۱. راهکارها و روش‌ها

پیامبر اکرم (ص) و اهل بیت اطهار ایشان در جهاد نرم راهکارها و روش‌هایی را داشته‌اند که برای مؤمنین قابل الگوبرداری است و در جهاد نرم، شیعیان بایست از این راهکارها استفاده کنند. این راهکارها را نیز در ذیل سه اصل بیان کرده‌ایم که عبارتند از:

۱. ۲. ۱. اصل جمع‌آوری منابع اسلامی

یکی از اموری که شخص پیامبر اسلام (ص) و ائمه معصومین به آن توجه داشته‌اند و عامل بسیار حیاتی و مؤثر در جهاد نرم است کتابت و جمع‌آوری قرآن و احادیث بوده است که با این عمل ضمن حفظ منابع برای دفاع نرم، مؤمنین می‌توانند از این منابع و متون غنی برای جهاد نرم استفاده کنند و با استفاده از این منابع دشمن را در جهاد نرم مقهور کنند. نمونه بارز این اهتمام را می‌توان در جمع‌آوری قرآن پس از رحلت پیامبر (ص) توسط امیرالمؤمنین علی (ع) دانست.

۱. ۲. ۲. اصل ابلاغ پیام به جهانیان

یکی از تاکتیک‌ها و روش‌های پیامبر (ص) و ائمه (ع) در جنگ نرم، ابلاغ پیام اسلام به نقاط مختلف جهان بود. یکی از جنبه‌های هجرت که یکی از دستورات اسلامی است، همین ابلاغ پیام و مبارزه نرم با کفر و طاغوت است؛ پیامبر اسلام و مسلمین از همان ابتدا به فکر جهاد نرم با کفر بودند. این مبارزه نرم و ابلاغ پیام به نقاط دیگر را پیامبر (ص) شخصاً انجام می‌دادند چنانچه رفت‌وآمد ایشان به شهرهای اطراف مکه چون طائف و... در ابتدای بعثت برای ابلاغ پیام اسلام در تاریخ مضبوط است.

همچنین هجرت مسلمانان به حبشه یکی دیگر از جلوه‌های این تاکتیک در جهاد نرم اسلامی بود. مناظره جعفر ابن ابیطالب (سید محمدحسین حسینی همدانی، ج ۳: ۱۲۱) مسئول مهاجران حبشه با پادشاه نصرانی حبشه و قرائت سوره مریم و اعلام پیام اسلام، و زندگی مسلمانان در آن کشور باعث سست شدن پایه‌های فکری باطل آن سرزمین شد و بعدها مردم آن سرزمین به اسلام گرویدند و مملکت آن اسلامی شد و نیز نامه‌های نبی اعظم (ص) به پادشاهان سایر بلاد و دعوت ایشان به اسلام و نیز دعوت سایر ائمه از اطراف و اکناف جهان به اسلام از نمونه‌های این راهکار جهاد نرم در اسلام است.

همچنین از نمونه‌های دیگر این هجرت و ابلاغ پیام، هجرت اجباری ثامن الحجج از مدینه به مرو بود که می‌توان آن را آغاز حرکت تشیع در ایران به‌شمار آورد و حضرت علی (ع) در این راه با رساندن پیام راستین اسلام و جهاد نرم با طاغوت زمان عامل آغاز حرکت عظیم شیعی در اسلام شدند.

۳. ۲. ۱. اصل اعداد

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَغْلِبُونَ. هر نیرویی در قدرت دارید، برای مقابله با آن‌ها [دشمنان] آماده سازید! و [همچنین] اسب‌های ورزیده [برای میدان نبرد]، تا به وسیله آن، دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید! و [همچنین] گروه دیگری غیر از اینها را که شما نمی‌شناسید و خدا آن‌ها را می‌شناسد! و هر چه

در راه خدا [و تقویت بنیه دفاعی اسلام] اتفاق کنید، به طور کامل به شما بازگردانده می شود، و به شما ستم نخواهد شد! (انفال: ۶۰).

در تفسیر قوه که در آیه آمده است، نکات مختلفی بیان شده است. برخی آن را تنها مربوط به ساز و برگ جنگ نظامی می دانند اما گروه دیگری از مفسرین نکته بین آن را به معنای آماده سازی هر نوع امکانات از قبیل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی که موجب پیروزی در جنگ است می دانند. این تفسیر با روایات متفاوت این باب که هر کدام قوه را به مصداقی معرفی کرده اند نیز سازگارتر است (عروسی حویزی عبد علی بن جمعه، ج ۲: ۱۶۴-۱۶۵). و این آیه صریحاً به مؤمنین دستور آماده سازی توان خود را در تمامی زمینه ها برای مبارزه و ترساندن دشمنان خود (که این ترساندن، خود از ابزار جنگ نرم است) می دهد.

۴. ۲. ۱. اصل بیان حقیقت

مهم ترین عامل قدرت نرم در اسلام و مهم ترین تاکتیک جهاد نرم برخلاف جنگ نرم بیان حقیقت است و اسلام با سلاح حقیقت به جهاد نرم می پردازد؛ و با آشنا کردن جامعه هدف با حقایق و واقعیت ها آن ها را به سمت خود دعوت می کند. و همه حقیقت دویستان عالم را با حقایق آشنا و به سوی اسلام دعوت می کند و با بیان واقعیت، پایه های طاغوت را سست می کند.

۵. ۲. ۱. اصل تکیه بر فطرت

یکی از عواملی که به مسلمین در جنگ نرم کمک شایانی می کند، فطری بودن تعالیم عالیّه اسلامی است و این تعالیم بر هر قلب آزاد و آزاده ای می نشیند و با هر فکر سلیمی سازگار است و این برای مسلمین یک فرصت عالی و مناسب است تا با ارائه آن، به جهاد نرم بپردازند و آزادگان عالم را از چنگال طاغوتیان نجات دهند.

۶. ۲. ۱. اصل حفظ فرهنگ و قواعد اسلامی

یکی از تاکتیک های رهبران اسلام در جهاد نرم، استفاده از فرهنگ خود و عدم پیروی از قواعد و خط کشی های دشمن است که این مقارنه مثبت از ویژگی های دین اسلام است که در هر زمینه و جایگاهی و با هر دشمنی با مبانی و معیارها و اصول خود برخورد می کند و با تاکتیک ها، اهداف، و مبانی دشمن به جنگ او نمی رود بلکه همیشه ابتکار عمل و قاعده مبارزه را خود مشخص می کند و همیشه فعال است نه منفعل.

۷. ۲. ۱. اصل ارزش علم و وظیفه علما

یکی از مواردی که در دین اسلام به آن تأکید فروانی شده است مسئله علم و علم آموزی است به طوری که ارزش آن بر همه واضح و مبرهن است. همین معیار علما در مکتب اسلام از جایگاه

بسیار والا و خطیری برخوردارند یکی از مهم‌ترین وظیفه علما جهاد نرم با طاغوت و طاغوتیان است و امام علی (ع) در این باره می‌فرماید:

«وَمَا أَخَذَ اللَّهُ عَلَى الْعُلَمَاءِ أَنْ لَا يَقْرَءُوا عَلَى كِظَّةٍ ظَالِمٍ وَلَا سَعَبٍ مَظْلُومٍ». آنچه خداوند از علما پیمان گرفته است آن است که بر ظلم ظالمان و گرسنگی مظلومان صحه نگذارند (محمدباقر مجلسی، ج ۲۹: ۴۹۷). مبارزه با ظلم و دفاع از مظلوم (با توجه به اینکه وظیفه علما دانسته شده است و مناسب ساحت علم و علما مبارزه نرم است) و جهاد نرم را برعلما لازم دانسته، آن را میثاق الهی معرفی می‌کند.

۸. ۲. ۱. اصل هدایت

یکی از توصیه‌های اسلام به مسلمین و بزرگترین دغدغه انبیاء و ائمه (ع) هدایت بشریت است و هدایت بشریت و تمام عالم از وظایف انبیاء و ائمه و علما و تمامی مسلمین (تا حد توانایی) است؛ این توجه به هدایت عالم، محرک اصلی مسلمین برای جهاد نرم است؛ زیرا مهم‌ترین راه هدایت، همان جهاد نرم است که باید مورد توجه مؤمنین باشد چرا که هدایت مردم وظیفه سنگین بر دوش مؤمنین است.

۹. ۲. ۱. اصل حضور فعال در مناظرات و مجامع

یکی دیگر از تاکتیک‌های اهل بیت در جهاد نرم حضور فعالانه آن‌ها در مناظرات و مجالس علمی و نیز تشویق شاگردان آگاه به حضور در این مجامع بود؛ هرچند در بسیاری از این مجالس و محافل اهل بیت (ع) به پاسخگویی می‌پرداختند اما در مواردی نیز معصومین (ع) و اصحاب آن‌ها فرصت را غنیمت شمرده به طرح سؤال و مسئله برای حضار می‌پرداختند و با چندکلام پایه‌های عقیده باطل را در هم می‌شکستند و به مبارزه با این تفکرات التقاطی می‌پرداختند.

۱۰. ۲. ۱. اصل تولید علم و تشکیل دانشگاه

یکی از اقدامات مهم اهل بیت که در زمینه جهاد نرم کاربرد فراوانی داشت تشکیل دانشگاه و تولید علم توسط حضرات معصومین (ع) خصوصاً امام باقر و امام صادق (ع) که ائمه با تربیت مجاهدان جبهه فرهنگی، اجتماعی، علمی، سیاسی باعث رونق این کارزار و حضور فعال مؤمنین در جهاد نرم بودند.

۱۱. ۲. ۱. اصل تربیت نیروهای توانمند

یکی از مواردی که همواره نبی اعظم (ص) و اهل بیت عصمت و طهارت به آن توجه داشته‌اند، تربیت شاگردان و نیروهای توانمند فکری - عقیدتی و فرماندهان دفاع و جهاد نرم بوده است که این شاگردان به جهاد نرم با طاغوت پرداختند.

۱۲. ۲. ۱. اصل دعا

یکی از ابتکارات عمل اهل بیت (ع) که در شخصیت امام سجاد(ع) تجلی بیشتری دارد، استفاده از سلاح دعا در برابر دشمن است؛ چنانچه تاریخ اسلام گواهی می‌دهد امام (ع) با همین سلاح اولاً به استواری پایه‌های فکری، فرهنگی اصحاب خود و استحکام قلب و ذهن آن‌ها پرداختند و ثانیاً به مبارزه با طاغوت مبادرت کردند که نتیجه آن سست شدن بنیان‌های حکومت اموی و فروپاشی این حکومت جائر بود.

۱۳. ۲. ۱. اصل دعوت در میدان مبارزه سخت

در میدان مبارزه نظامی نیز جهاد نرم از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است چنانچه در بسیاری از جنگ‌های پیامبر(ص) و امیرالمؤمنین (ع) و امام حسین(ع) حضرات یا خود و یا اصحاب مجهز به سلاح علم و دانش خود را برای دعوت دشمن و جهاد نرم با او به میدان می‌فرستادند تا با حجت ظاهره و باطنه با دشمن سخن بگویند که برخی از اصحاب ائمه (ع) نیز در همین راه به شهادت رسیدند و همچنین در تعالیم اسلامی است که اگر کافری و محاربی حتی در میدان جنگ و بحبوحه کارزار برای شنیدن سخن اسلام پا پیش گذاشت و اعلام آمادگی کرد، بر مسلمین لازم است تا امنیت او را فراهم کرده و سخن اسلام را در محیطی آرام به او گوشزد کنند. و اگر نپذیرفت نیز تحت‌الحفظ او را به میدان دشمن برسانند و اجازه تعدی به او را ندارند.

سطوح جهاد نرم

در جهاد نرم مهم‌ترین سطح مبارزه (طبق تقسیمات اصطلاحی اشاره شده) سطح میانی است و دعوت اسلام و سایر ادیان الهی بیشتر شامل حال عامه مردم و توده‌های مردم است؛ برخلاف جنگ نرم که هدف اصلی آن سطح راهبردی است. و اصولاً سطح راهبردی جامعه هدف که به تعبیر قرآن «ملاً» (انسان‌های چشم پرکن و دارای نفوذ) نامیده می‌شوند غالباً درمقابل جهاد نرم مسلمین و حق‌جویان مقاومت نشان می‌دهند زیرا با این جهاد جایگاه پوشالی آن‌ها به هم می‌خورد و دیگر توان استعمار دیگران را ندارند.

«قَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَ مَلَأَهُ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوهُ عَنِ سَبِيلِكَ» (یونس: ۸۸).

به همین جهت است که بیشترین هم مسلمانان در جهاد نرم نیز باید شامل همین سطح باشد هرچند در تعالیم اسلامی به دو سطح راهبردی و تاکتیکی هم توجه شده است که نامه پیامبر اسلام و دعوت پادشاهان از همین قبیل است و توصیه‌های اسلام روحیه‌بخشی و از بین بردن روحیه دشمن در جنگ سخت و حربه خدعه نیز ناظر به سطح تاکتیکی این جهاد است (ر.ک ملا محسن فیض، ج ۱۵: ۱۲۳).

ابزار جهاد نرم

از منظر مکتب اسلام باید برای جهاد نرم از تمامی ابزار و رسانه‌های موجود استفاده کرد. در مکتب و سیره اهل بیت مشاهده می‌شود که حضرات معصومین به هنر، رسانه، ادبیات متناسب با افراد جامعه تأکید داشته‌اند که این هر سه ابزارهای اصلی جهاد نرم است. توجه به هنر را می‌توان از قدردانی و نگاه ویژه اهل بیت به شعرا که هنرمندان آن زمان بودند درک کرد. اهتمام به رسانه را می‌توان از توجه حضرات معصومین به رسانه‌های نوشتاری، کتابت، گویندگی، فصاحت، بلاغت و... دریافت.

و درباره ادبیات مناسب نیز تأکیدات فراوانی در کلام و بیان اهل بیت موجود است که توجه خواص را به سخن لسان قوم خود فرا می‌خواند (کافی، ج ۱: ۱۰). در این باره به این کلام از حضرت رسول (ص) بسنده می‌کنیم:

«قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِذَا مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ أُمِرْنَا أَنْ نُكَلِّمَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ.» به ما پیامبران فرمان داده شده است به اندازه فهم مردم با آن‌ها سخن بگوییم (کلینی، ج ۱: ۲۳).

هدف جهاد نرم

هدف جهاد نرم خارج کردن انسان‌ها از ضلالت و گمراهی و هدایت آن‌ها به سوی نور است. «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَ الَّذِينَ كَفَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ» خداوند، ولی و سرپرست کسانی است که ایمان آورده‌اند. آن‌ها را از ظلمت‌ها، به سوی نور بیرون می‌برد. [اما] کسانی که کافر شدند، اولیای آن‌ها طاغوت‌ها هستند که آن‌ها را از نور، به سوی ظلمت‌ها بیرون می‌برند آن‌ها اهل آتشند و همیشه در آن خواهند ماند (بقره: ۲۵۷).

مجاهدان این راه برای هدایت جمیع مردم تلاش می‌کنند و با هدف هدایت آن‌ها به فلاح و رستگاری به این جهاد می‌پردازند که هدف خلقت نیز همین است:

«وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَ اجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ.» (نحل: ۳۶)
و اسلام در جهاد نرم خواهان هدایت و روشنگری برای تمام جهانیان است.

نتیجه‌گیری

یکی از راهکارهای تمامی قدرت‌ها برای مقابله با طرف‌های مقابل در دنیای امروز بهره‌گیری از قدرت نرم و جنگ نرم بر علیه طرف‌های مقابل است؛ هر چند در ادبیات اسلامی جنگ نرم با کلماتی مشابه به که مساوی با اصطلاح جنگ نرم در ادبیات سیاسی امروز باشد به چشم نمی‌خورد اما از اصول و دستورات مختلف اسلامی می‌توان به اهتمام خبری اسلام به این مقوله پی‌برد؛ در مقاله حاضر به مقوله قدرت نرم از دو منظر دفاعی و جهادی در اسلامی نگریسته

شده است؛ که با توجه به شمارش اصول و قواعد اسلامی در این دو مقوله می‌توان به اهمیت ویژه جنگ نرم از منظر آیات و روایات پی‌برد امری که نشان از توجه اسلام به دفاع در برابر جنگ نرم دشمنان دارد. اسلام در پی مصونیت بخشی به جامعه اسلامی (با قواعد و اصول مذکور در مقاله) است تا در تهاجم نرم دشمنان مقهور قدرت آنان نشده و از ارزش‌های اسلامی دست برندارند؛ همچنین در حیطه جهاد نرم اسلامی مبارزه نرم با طاغوتیان را مبارزه اصلی، ضروری، ارزشی و تمام عیار می‌داند و مبلغین خصوصاً علما را به این جهاد مقدس دعوت می‌نماید و معتقد است که علما می‌بایست آغازگران این مبارزه در جهان باشند و همه جهانیان را به معارف اسلامی دعوت نمایند، پایه‌های کفر را سست نموده و با قدرت نرم اسلامی آن‌ها را از بین ببرند.

پی‌نوشت

۱. یکی از انواع تقسیم‌بندی جنگ‌ها بر اساس صلابت و شدت آن‌هاست که از این جهت می‌توان آن را به سه نوع منازعه سخت، منازعه نیمه سخت و منازعه نرم تقسیم کرد. تفکیک اولیه منازعات از حیث صلابت، توسط جوزف نای صورت گرفت، و اکنون توسط اندیشمندان مختلف تکامل یافته است. به طور مشخص در طیف‌شناسی جنگ‌های مبتنی بر صلابت، جنگ سخت، نزاعی است که به شیوه نظامی، و با هدف پیروزی سستی از طریق اشغال و تصرف سرزمین دشمن صورت می‌گیرد. این نوع جنگ در عصر استعمار کلاسیک، عمده‌ترین نوع نزاع بود.

در دسته دوم، جنگ نیمه‌سخت قرار دارد که نزاعی است مربوط به عصر استعمار نو که در طی آن، به جای تصرف سرزمین دشمن با قدرت نظامی، به تصرف حکومت آن و ایجاد حکومت دست‌نشانده در کشور دشمن مبادرت می‌کردند. در واقع در جنگ نیمه سخت، با ترفندهای سیاسی، حکومت را به کسانی می‌سپردند که هر چند از شهروندان همان کشور بودند، اما برای دشمنان و قدرت‌های بیگانه کشور خود را اداره می‌کردند مانند حکومت ایران در عصر پهلوی. امروز البته جنگ نیمه‌سخت تصرف بازارها در رقابت اقتصادی، و تصرف حکومت‌ها در رقابت سیاسی را نیز در بر می‌گیرد. در دسته سوم، جنگ نرم قرار دارد که دکتترین آن این است که به جای تصرف نظامی سرزمین دشمن و حکومت مستقیم بر آن، یا تصرف سیاسی و حکومت غیرمستقیم از طریق گماردن یک دولت دست‌نشانده در آن، می‌توان مردم آن کشور را تسخیر کرد و از طریق مردم دشمن بر آنان حکومت کرد. پرسش این است: راه تسخیر مردم به گونه‌ای که خود آنان خواسته‌های دشمن‌شان را محقق سازند چیست؟ این راه بسیار ساده و در عین حال دشوار است: تصرف قلب‌ها و سیادت بر ذهن‌ها. در دکتترین جنگ نرم، قاعده این است که قلب و مغز افراد تصرف شود، آن‌گاه آن کسانی که قلب و ذهنشان تسخیر شد، در راستای اهداف دشمن خود عمل می‌کنند.

منابع

امام ابومحمد، حسن بن علی عسکری. التفسیر المنسوب الی الامام العسکری، مدرسه امام مهدی، قم، چاپ اول، ۱۴۰۹ ق.
امام الخمینی، السید روح‌الله الموسوی. توضیح المسائل (المحشی)، جزءان، مؤسسه النشر

الإسلامی التابعة لجامعة المدرسين، قم المقدسة، الطبعة الثامنة، ۱۴۲۴ هـ. ق.
الإمام الخميني، السيد روح الله الموسوي. تحرير الوسيلة، جزءان، مؤسسة دار العلم، قم المقدسة، الطبعة الأولى.

بحراني، سيد هاشم، البرهان في تفسير القرآن، بنياد بعثت، تهران، چاپ اول، ۱۴۱۶ ق.
تميمي آمدی، عبدالواحد. تصنيف غرر الحكم و دُرر الكلم، ۱ جلد، دفتر تبليغات، قم، چاپ اول، ۱۳۶۶ ش.

الحسيني الخامنئي، السيد علي بن جواد. أجوبة الاستفتاءات، جزءان، الدار الإسلامية، بيروت، لبنان، الطبعة الثالثة، ۱۴۲۰ هـ. ق.

حسيني همداني، سيد محمد حسين. انوار درخشان، كتابفروشي لطفی، تهران، چاپ اول، ۱۴۰۴ ق.

الخوئي، السيد أبو القاسم الموسوي. صراط النجاة، ۳ أجزاء، مكتب نشر المنتخب، قم المقدسة، الطبعة الأولى، ۱۴۱۶ هـ. ق.

خوانساري، آقا جمال الدين. شرح آقا جمال الدين خوانساري بر غرر الحكم، ۷ جلد، دانشگاه تهران، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۶ ش.

دادگران، محمد. افکار عمومی و معيارسنجی آن، تهران: مرواريد، ۱۳۸۲.

سيد حسين، محمدی نجم. فصلنامه عمليات رواني، سال سوم، ۹ ش، سال ۱۳۸۴.
سلطاني محمد، هاشمی شهناز. پوشش خبری، تهران: انتشارات سيمای شرق، ۱۳۸۲.

الشهيد الثاني، زين الدين بن علي بن أحمد العاملي. مسالك الأفهام إلى تنقيح شرائع الإسلام، ۱۵ جزء، مؤسسه، المعارف الإسلامية، قم المقدسة، الطبعة الأولى، ۱۴۱۳ هـ. ق.

شيخ كليني. الكافي، ۵ جلد، اسلاميه، تهران، چاپ دوم، ۱۳۶۲ ش.

شيرازی، محمد. جنگ روانی و تبليغات، مفاهيم و کارکردها. تهران، انتشارات نمايندگی ولی فقيه در سپاه، ۱۳۷۶.

صاحب الجواهر (النجفی)، محمد حسن بن باقر بن عبد الرحيم، جواهر الكلام في شرح شرائع الإسلام، ۴۳ جزء، دار إحياء التراث العربی، بيروت، لبنان، الطبعة السابعة.

طباطبایي سيد محمد حسين، الميزان في تفسير القرآن، دفتر انتشارات اسلامي جامعة مدرسين حوزه علميه قم، قم، چاپ پنجم، ۱۴۱۷ ق.

طبرسي، فضل بن حسن. تفسير جوامع الجامع، انتشارات دانشگاه تهران و مدیریت حوزه علمیه قم، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۷ ش.

طبرسي، فضل بن حسن. مجمع البيان في تفسير القرآن، انتشارات ناصر خسرو، تهران، چاپ سوم، ۱۳۷۲ ش.

الطوسي، أبو جعفر محمد بن الحسن. تهذيب الأحكام، ۱۰ أجزاء، دار الكتب الإسلامية، طهران،

ایران، الطبعة الرابعة ۱۴۰۷ هـ.ق.

عاملی، محدث. تفصیل وسائل الشیعه إلى تحصیل مسائل الشریعه، ۳جلد، آل البيت، قم، چاپ اول، ۱۴۰۹ ق.

عروسی حویزی، عبدعلی بن جمعه. تفسیر نور الثقلین، انتشارات اسماعیلیان، قم، چاپ چهارم، ۱۴۱۵ ق.

علامه مجلسی. بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، ۴۲جلد، اسلامیة، تهران، چاپ: مکرر، مختلف.

عیاشی، محمد بن مسعود. کتاب التفسیر، چاپخانه علمیة، تهران، ۱۳۸۰ ق.

الفاضل اللنکرانی، محمد الموحدی. الأحكام الواضحة، فی جزء واحد.

الفیض الکاشانی، محمد محسن بن الشاه مرتضی ابن الشاه محمود، الوافی، ۲۶ جزء، مکتبه الإمام أميرالمؤمنین علی علیه السلام، أصفهان، ایران، الطبعة الأولى، ۱۴۰۶ هـ.ق.

قرآن کریم.

کلانتری، مریم. سایت مرکز تحقیقات و مطالعات رسانه‌ای همشهری.

مکارم شیرازی، ناصر. تفسیر نمونه، دارالکتب الإسلامیة، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۴ ش.

ورنر سورین، جیمز تانکارد. نظریه‌های محورهای ارتباطات، ترجمه دکتر علیرضا دهقان، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۴.